

Massimo Recalcati

Školski sat

Za erotičnost podučavanja

Naslov izvornika:

Massimo Recalcati, *L'ora di lezione. Per un'erotica dell'insegnamento*

© 2014 Giulio Einaudi editore s.p.a.

Via U. Biancamano 2, 10121 – Torino

www.einaudi.it

einaudi@einaudi.it

© 2023 by SALESIANA d. o. o.

Omiška 8, Zagreb

salesiana@salesiana.hr

www.salesiana.hr

Za nakladnika: Mihovil Kurkut

Urednik: Matija Janeš

Prijevod s talijanskoga: Ita Kovač

Lektura: Ivana Rimac

Oblikovanje naslovnice: Salesiana d. o. o.

Prijelom: Salesiana d. o. o.

Tisak: Og grafika d. o. o., Jastrebarsko

ISBN 978-953-205-268-8

Massimo Recalcati

Školski sat

Za erotičnost podučavanja

sal.
esi
ana

Zagreb, 2023.

*Učiteljici Raffaelli Cenni
koja je znala voljeti one koji uče*

Školski sat

»Rasplamsati želju«

RICCARDO MASSA

Uvod

Ne diše, nema više nikakvu važnost, s mukom se vuče, siromašna je, marginalizirana, zgrade joj se ruše, nastavnici su frustrirani, ponižava ih se i ismjehuje, učenicima ne uče, rastreseni su, nasilni, mušičavi i vulgarni te u svemu tome uživaju zaštitu roditelja, njezina se plemeničanska tradicija neumitno urušava. Razočarana je, ojađena, deprimirana, nepriznata, ignorirana, osuđivana, naši je vladajući oskvrnjuju cinično joj srezujući sredstva i više ne vjeruju u važnost kulture i obrazovanja koju bi ona trebala štiti i prenositi. Je li već mrtva? Je li još živa? Preživljava? Služi li još nečemu ili je već otpisana kao ostatak jednog vremena koje je napokon prošlo? To je portret naše izgubljene Škole.

Ne tako davno bilo je dovoljno da nastavnik uđe u razred, pa da odmah zavlada tišina. Bilo je to isto ono vrijeme kad je bilo dovoljno da neki otac povisi ton da kod djece pobudi strahopoštovanje. Riječ učitelja kao i riječ *pater familiasa* činila se bremenita simboličkom težinom i autoritetom, bez obzira na sadržaj koji je bila u stanju prenijeti. Za nju je jamčila moć tradicije. Riječ učitelja ili oca poprimala je tu simboličku važnost, ne toliko na temelju svojih iskaza, koliko na temelju njihova izvora. Simbolička je uloga imala prevlast nad onim tko ju je s ovakvim ili onakvim uspjehom utjelovljivao. Što

nije sprječavalo da glave učenika padaju na klupe i da im pogledi s dosadom lutaju naokolo, niti da djeci neopozive riječi oca kroz drugo uho smjesta iziđu iz glave.

No to je vrijeme svršeno, pokojno, nepovratno iza nas. Ne treba za njim žaliti, ne treba osjećati nostalgiju za strogim učiteljevim glasom ni za surovim očevim pogledom. Ako je naše vrijeme vrijeme rastakanja moći tradicije, ako je u njemu uloga oca ishlapila, nijedan nastavnik ne može više živjeti od rente. Kad nastavnik uđe u učionicu (ili kad otac kod kuće uzme riječ), ne može se više oslanjati na snagu tradicije – koja se u međuvremenu razmrvila – nego tišinu koja će iskazati poštovanje njegovoj riječi mora svaki put iznova postići pouzdajući se samo u snagu svojih djela. Svaki put kad uđe u razred, nastavnik se mora suočiti s vlastitom usamljenošću, s ispražnjenošću od smisla unutar koje je primoran odmjeriti vlastitu riječ. Isto se događa u obitelji u kojoj se očeva riječ više ne prenosi kao prirodna datost, nego se svaki put mora iznova osvajati.

Temeljni je to kôd našeg vremena: u doba sveopćeg slabljenja svakog simboličkog autoriteta, je li još moguća riječ dostojna poštovanja? Što u doba hlapljenja njihove uloge može ostati od nastavnikove ili očeve riječi? Može li se praksa podučavanja zadovoljiti time da se svodi na prenošenje informacija – ili, kako se danas više voli reći, kompetencija – ili treba održavati živim erotski odnos sa znanjem?

Nalazimo se pred kulturnim raskrižjem. No da bi nastavnik izabrao put erotizacije znanja, mora znati sačuvati mjesto nemogućem. Obilježje je to koje karakterizira

svako autentično prenošenje: prenošenje znanja za koje je Škola zadužena na svakoj razini, od osnovne do post-diplomske, nije rasvjetljivanje egzistencije ili svođenje istine na neki zbroj informacija, nego isticanje činjenice da kružiš oko nečeg što je nemoguće prenijeti. Učitelj nije netko tko posjeduje znanje, nego netko tko zna ući u jedinstven odnos s nemogućnošću kojom je znanje protkano, *nemogućnošću da se sve zna*. Ne zato što ne bi mogla postojati neka Biblioteka svih Biblioteka u kojoj bi bilo pohranjeno sve znanje, nego zato što, čak i da postoji i da možemo pročitati svaku njezinu knjigu, ni pošto ne bismo riješili ograničenost koja znanje kao takvo prožima. Znanje se nikad ne može znati u cijelosti jer je po svojoj strukturi puno rupa, nepotpuno, nemoguće. Nesavladiv ga raskorak dijeli od životne stvarnosti. Trebalo bi stoga reći da je razlikovno obilježje podučavanja suočavanje s ograničenošću znanja kroz znanje, dok učitelj koji ističe da posjeduje znanje može biti tek smiješna karikatura znanja.

Otuda središnje mjesto koje zauzima stil. Svaki nastavnik predaje nekim stilom koji ga odlikuje. Nije riječ o tehnici ili metodi. Stil je odnos koji nastavnik, na temelju jedinstvenosti vlastita života i želje za znanjem, zna uspostaviti s onim što predaje. Glavna je teza ove knjige to da je ono što preostaje od Škole upravo nezamjenjiva uloga nastavnika. Njegova je svrha otvoriti učenika prema kulturi kao mjestu »humanizacije života«, učiniti mogućim susret s erotskom dimenzijom znanja.

Dogodilo mi se prije nekoliko godina da, dok su me studenti u dvorani prekidali prosvjedujući (s pravom)

protiv novog zakona o školstvu – zakona Gelmini, poželim nastaviti predavati. Slagao sam se s njima, ali nisam mogao i nisam htio izgubiti svoje predavanje jer ga ne bih mogao nadoknaditi. Otvoreno sam razgovarao sa svojim sugovornicima ironično se pitajući kakvu bi uopće važnost jedan školski sat mogao imati u odnosu na sveopće rasulo sveučilišta do kojeg će zakon Gelmini dovesti. Imali su pravo, ali nisam zbog toga prestao braniti svoje razloge. Mislio sam kako se o važnosti koju školski sat može imati za život nekog studenta ne može ironizirati. Htio sam nastaviti s predavanjem – koje sam, kao i obično, brižljivo pripremio – jer školski sat nikad nije tričarija, nije protok vremena koje se rodilo mrtvo, nije automatizam ispražnjen od smisla, nije rutina bez strasti, kako se naprotiv činilo da misle moji sugovornici.

Prije je to taj automatizam, ta bolest Škole, patologija svojstvena diskursu sveučilišta koji reciklira znanje i teži tomu da se anonimno ponavlja poništavajući iznenađenje, nepredviđeni trenutak, nešto što još nismo osjetili ili spoznali, čineći nemogućim da se dogodi riječ. On je jedan od najljućih neprijatelja nastavnikova rada: tendencija recikliranja i reprodukciji znanja koje je uvijek samo sebi jednako. To je sablast koja se nadvija nad to zanimanje i moglo bi ga ozbiljno dovesti u pitanje: prepustiti se već učinjenom, već rečenom, već viđenom, svoditi ljubav prema znanju na puko iznošenje nekog znanja koje više ne krije nikakvo iznenađenje. Stoga se više ne može govoriti o prenošenju živog znanja nego o intelektualnoj birokraciji, parazitizmu, dosadi, plagijatu, konformizmu. Takvo se znanje ne može usvojiti, a

da ga ne prati osjećaj gušenja, intelektualna anoreksija, gađenje. No Škola nije ponajprije to. Nastoje to svakodnevno pokazati nastavnici na svim obrazovnim razinama: istinsko srce Škole sazdana je od školskih sati koji mogu biti pustolovine, susreti, duboka intelektualna i emocionalna iskustva. Jer ono što ostaje od Škole, u doba njezina iščezavanja, upravo je ljepota školskog sata. To je za mene bila Škola i to me spasilo. Zato sam pred mladima koji su prosvjedovali želio nastaviti predavati i činio sam to da bih iskazao poštovanje svim učiteljima koji su mi pokazali kako školski sat uvijek može otvoriti neki svijet, uvijek može biti vrijeme nekog pravog susreta.

Danas svjedočimo krizi obrazovnog diskursa bez presedana. Obitelji su nalik plutenim čepovima na valovima društva koje je zaboravilo što znači vrijedno i strpljivo obrazovanje, zamijenivši ga prividom o karijerama koje ne traže žrtve, brzih i, prije svega, ekonomski isplativih. Kako neka obitelj može odricanju dati smisao ako sve izvan njezinih granica potiče na odbacivanje svakog oblika odricanja? Upravo zbog toga obitelji od Škole očekuju da bude »očinska« institucija, koja će našu djecu znati probuditi iz telematičke ili televizijske hipnoze u koju su uronjena, iz tuposti »incestuoznog« užitka, i vratiti ih u stvarnost. Ali i institucija koja će biti u stanju očuvati važnost knjiga kao predmeta nesvodljivih na robu, predmeta koji mogu otvoriti *nove svijetove*.

Kad bi to samo razumjeli njezini neumoljivi cenzori! Kad bi razumjeli da su prije svega knjige – i svjetovi koje nam otvaraju – ono što preprječuje put onom prolaznom užitku koji našu mladež gura prema uzaludnom trošenju

života (narkomanija, bulimija, anoreksija, depresija, nasilje, alkoholizam itd.). Znao je to dobro Freud kad je tvrdio da samo kultura može zaštititi civilizaciju od poriva za razaranjem koji pokreće tanatos. Škola svijetu omogućuje da postoji upravo zato što se podučavanje, posebice ono koje prati odrastanje (takozvano »obvezno školovanje«) ne mjeri zbrojem informacija naučenih napamet, nego njegovom sposobnošću da *kulturu* predoči *kao neki novi svijet*, svijet drukčiji od onog kojim se hrani obiteljska povezanost. Kad taj svijet, novi svijet kulture, ne postoji ili kad mu se zapriječi pristup, kako je upozoravao luteran Pasolini, postoji samo *kultura bez svijeta*, dakle *kultura smrti*, *kultura droge*.

Ako našu mladež sve gura prema odsutnosti svijeta, prema autističnom povlačenju, prema njegovanju izdvojenih svjetova (tehnoloških, virtualnih, simptomatskih), Škola još uvijek spašava ono ljudsko, susret, veze, razmjene, prijateljstva, intelektualna otkrića, eros. Nije li dobar nastavnik onaj koji otkriva nove svjetove? Nije li to onaj koji još vjeruje da školski sat može promijeniti život?

Sadržaj

Uvod	9
PRVO POGLAVLJE	
Izgubljena škola	15
<i>Novo lice Škole</i>	17
<i>Iskrivljeni trsovi ili računalo</i>	22
<i>Nemoguće zanimanje</i>	25
<i>Škola i njezini kompleksi</i>	28
<i>Edip-Škola</i>	29
<i>Narcis-Škola</i>	33
<i>Telemah-Škola</i>	41
DRUGO POGLAVLJE	
Sokratova gesta	45
<i>Školski privid</i>	47
<i>Sokratova gesta</i>	50
<i>Stvoriti prazninu</i>	53
<i>Erotski zanos prema znanju</i>	56
<i>Metafora ljubavi</i>	58
<i>Dva lica transfera</i>	60
<i>Prešutjeti ljubav</i>	64
TREĆE POGLAVLJE	
Zakon Škole	69
<i>Dvije etimologije glagola »educere«</i>	71
<i>Privid samoukosti</i>	75

Pozitivna trauma Škole	78
Halucinacija i sublimacija	82
»Dematernalizacija« jezika	85
Sjećanje na »lalangue«	90

ČETVRTO POGLAVLJE

Školski sat	95
<i>Knjiga postaje tijelo</i>	97
<i>Tijelo postaje knjiga</i>	100
<i>Sumrak školskog sata</i>	102
<i>Riječ ima tijelo</i>	103
<i>Privid o nastavniku psihologu</i>	105
<i>Temeljna podjela Škole</i>	107
<i>Učinak Škole</i>	110
<i>Školski sat</i>	111
»Obožavam podučavati«	114
<i>Stil i glas</i>	117
<i>Govoriti zidovima</i>	122
<i>Voljeti iskrivljenu lozu</i>	126
<i>Misterij učenja</i>	130
<i>Tajna abecede</i>	133
»Nije jasno što hoće reći«	136
<i>Nastavnikov spoticaj</i>	139

PETO POGLAVLJE

Susret	145
---------------------	-----

EPILOG

Ljepota iskrivljenosti	167
-------------------------------------	-----

Zahvale	173
----------------------	-----